

2η ΣΚΗΝΗ (στ. 659-840)

Η τέχνη του απροσδόκητου

Άγγελος:	ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ	Σε γύρευα, Μενέλαε, και σε βρίσκω,	660	Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΙΔΩΛΟΥ
ενότητα τόπου χρόνου	ΜΕΝΕΛΑΟΣ	παντού στον ξένο τόπο τριγυρνώντας ¹ με στείλαν <u>οι συντρόφοι μας</u> να ψάξω. ²		
δραματική οικονομία	ΑΓΓ.	Τι τρέχει; Οι ντόπιοι μήπως σας ριχτήκαν; Θαύμα τρανό· τα λόγια δεν το φτάνουν. ³		
	ΜΕΝ.	Λέγε· κάτι σπουδαίο, <u>με τόση βιάση</u> , ⁴ θα 'χεις.	665	► Ποια είδηση μεταφέρει ο Αγγελιαφόρος;
	ΑΓΓ.	Οι κόποι σου όλοι πήγανε χαμένοι. ⁵		
	ΜΕΝ.	<u>Κλαις συμφορές παλιές</u> ⁶ , ποιο το μαντάτο; Εχάθηκε η γυναίκα σου πετώντας		► Ποιες πληροφορίες δίνει το είδωλο πριν από την ανάληψή του;
Αγωνία θεατών σημαντικές ειδήσεις βιάσση αλλά και αργοπορία στην ανακοίνωσή της	ΑΓΓ.	μες στον αιθέρα· ανέβηκε στα ουράνια κι άφησε τη σπηλιά αδειανή που μέσα την είχαμε· είπε τούτα. «Τρωαδίτες δυστυχισμένοι κι οι Έλληνες, ⁷ για μένα πεθάνατε στου Σκάμαντρου τις όχθες, <u>ξεγελασμένοι από της Ήρας τα έργα</u> ,	670	► Πώς αντιμετωπίζει ο Αγγελιαφόρος την πραγματική Ελένη;
		νομίζοντας πως την Ελένη ο Πάρης κρατούσε, όμως καθόλου δεν την είχε.	675	
Το νέο είναι θλιβερό, αλλά θα φέρει χαρά ...		<u>Αφού έμεινα όσο χρειαζόταν</u> , ⁸ τώρα, που <u>τέλειωσα της μοίρας τα γραμμένα</u> , στους ουρανούς πηγαίνω, στο γονιό μου. <u>Κι η δύσμοιρη Ελένη που δε φταίει,</u>	680	ευθύς λόγος, αλλαγή του τόνου της φωνής
		<u>φορτώθηκε τις ντροπιασμένες φήμες</u> ».		
		Χαίρε ⁹ της Λήδας κόρη, εδώ βρισκόσουν; Τους έλεγα πως πήγες ψηλά στ' άστρα· φτερά δεν ήξερα πως έχεις. Όμως πάλι <u>δε θα σ' αφήσω να μας περιπαίξεις</u> ¹⁰	685	τραγική ειρωνεία, η πραγματική Ελένη στέκεται μπροστά όχι το είδωλο
Ο Μενέλαος μονολογεί ...	ΜΕΝ.	Ξανά, φτάνουν τα πάθη που υποφέραν ο άντρας σου στην Τροία κι οι σύμμαχοί του.		προσβλητικό ύφος, αναίδεια
Ο Μενέλαος αναφωνεί...		<u>Αυτά με κείνα σμίγουν</u> ¹¹ συμφωνούνε τα λόγια· μου είπε αλήθεια. ¹² <u>Ω! λαμπρή μέρα,</u> που μες στην αγκαλιά μου σ' έχει φέρει!		

ΣΧΟΛΙΑ

1. Η αναζήτηση ήταν κοπιαστική, γι' αυτό κι ο Αγγελιαφόρος ίσως μιλάει λαχανιασμένα.
2. Έτσι συστήνεται έμμεσα το νέο πρόσωπο στους θεατές, που αντιλαμβάνονται ότι είναι ένας από τους επιζήσαντες συντρόφους του Μενέλαου.
3. Τυπικό στοιχείο των σκηνών με αγγελιαφόρους είναι να μην αποκαλύπτεται αμέσως η είδηση, ώστε να δημιουργείται αγωνία στους θεατές.
4. Η βιασύνη του αγγελιαφόρου στην αρχαία τραγωδία προετοιμάζει για σημαντικές ειδήσεις.
5. Ο Αγγελιαφόρος εννοεί ότι χάθηκε η Ελένη, για την οποία πολέμουσε τόσα χρόνια ο Μενέλαος, άρα η είδηση που φέρνει είναι θλιβερή γι' αυτόν. Το νέο όμως της εξαφάνισης της «Ελένης» θα χαροποιήσει το Μενέλαο.
6. Ο Μενέλαος, μη γνωρίζοντας την εξαφάνιση του είδωλου, νομίζει ότι ο Αγγελιαφόρος αναφέρεται στον Τρωικό πόλεμο γενικά.
7. Το είδωλο λυπάται τους Έλληνες και τους Τρώες για τις συμφορές τους.
8. Το είδωλο δε χρειάζεται πια, καθώς πραγματοποιήθηκαν τα σχέδια των θεών: του Δία που ήθελε τον Τρωικό πόλεμο και της Ήρας που δεν ήθελε να χαρεί ο Πάρης την πραγματική Ελένη.
9. Ο Αγγελιαφόρος αντιλαμβάνεται τώρα την παρουσία της Ελένης και νομίζει ότι έχει μπροστά του την «Ελένη» που χάθηκε από τη σπηλιά.
10. Το αναιδές ύφος του Αγγελιαφόρου, όταν απευθύνεται στην Ελένη, και μάλιστα μπροστά στο Μενέλαο, δείχνει την οικειότητά του με την Ελένη ή την έλλειψη σεβασμού απέναντί της.
11. Δηλαδή τα λόγια του Αγγελιαφόρου συμφωνούν με τα λόγια της Ελένης ή της Γερόντισσας.
12. Πιθανώς ο Μενέλαος στο σημείο αυτό μονολογεί, ενώ στη συνέχεια, όταν πια αναγνωρίζει την Ελένη, αναφωνεί.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Η Ελένη βρίσκεται σε απόγνωση: τόσα χρόνια περίμενε το Μενέλαο κι αυτός την αρνείται... Αναπάντεχα εμφανίζεται ένα νέο πρόσωπο.

- Πώς καταλαβαίνουμε ποιος είναι:
- Ας «δούμε»:
 - από ποια πάροδο εισέρχεται σύμφωνα με την αρχαία σύμβαση και με ποιον τρόπο,
 - ποιο είναι το κοστούμι του.
- Ο Αγγελιαφόρος, μετά τα πρώτα του λόγια προς το Μενέλαο, μεταφέρει σε ευθύ λόγο όσα είπε το είδωλο πριν αναληφθεί. Πιθανόν ο υποκριτής να διαφοροποιεί στο σημείο αυτό το ύφος, τον τόνο της φωνής και τις κινήσεις του.
- Προσπάθησε να φανταστείς τις πιθανές αυτές αλλαγές.

Αγγελιαφόρος (Κ. Ματσάκας, Κ.Θ.Β.Ε., 1982, σκην. Α. Βουτσινάς)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο υπηρέτης του Μενέλαου, που εμφανίζεται στη σκηνή, λειτουργεί αρχικά ως άγγελος,* ως ένα πρόσωπο δηλαδή που μεταφέρει στο σκηνικό χώρο γεγονότα, σημαντικά για την ορατή δράση, τα οποία όμως διαδραματίστηκαν σε άλλο τόπο, εκτός σκηνής.
 - Ας διερευνήσουμε τους δραματικούς λόγους που επιβάλλουν την παρουσία του στη συγκεκριμένη στιγμή.
- Η εμφάνιση του Αγγελιαφόρου αποτελεί ένα απρόοπτο σκηνικό επεισόδιο. Και δεν είναι η πρώτη φορά που στην Ελένη ξαφνιαζόμαστε από τέτοια απροσδόκητα περιστατικά.
 - Ας θυμηθούμε κάποια.
 - Με ποια αντίληψη για τη ζωή μπορούμε να συνδέσουμε αυτή την τεχνική του απρόοπτου; Υπάρχουν ανάλογες αντιλήψεις σήμερα;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

ΑΠΡΟΣΔΟΚΗΤΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΙΣ

Ο Ευριπίδης ξέρει ακριβώς, όπως και ο Αισχύλος, να προκαλεί το φόβο ή την ελπίδα μιας εισόδου που έχει για πολύ επιβραδυνθεί. Αλλά ήδη εδώ εμφανίζεται ο νεοτερικισμός. Γιατί, συχνότατα, αυτή η μακρά αναμονή που συντηρείται με επιδεξιότητα οδηγεί πραγματικά σε μια έκπληξη, σε νέα ώθηση. Αυτό ανήκε σε εκείνα τα παιχνίδια της τύχης που, όπως είδαμε, ήταν η έμμονη ιδέα του ποιητή μας. Έτσι, συμβαίνει να φέρει ως το αποκορύφωμα μια απελπισία σχεδόν πια αγιάτρευτη, αλλά τότε, την τελευταία στιγμή, εμφανίζεται ξαφνικά ένας σωτήρας.

J. de Romilly

(Από το J. de Romilly, *Η Νεωτερικότητα του Ευριπίδη*, μτφρ. Αγγελική Στασινοπούλου-Σκιαδά, Καρδαμίτσα)

Όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος.

Κεραυνός εν αιθρία!

Λυρικό αμοιβαίο: Ελένη: λυρικά Μενέλαος: μη λυρικά	ΕΛΕΝΗ ¹³	Τόσος πολὺς καιρὸς, ἀγαπημένε, καὶ τώρα μόλις ἡ χαρὰ γιὰ μένα. Φίλες μου, νὰ, πασίχαρη αγκαλιάζω τον άντρα μου , ἀφοῦ πλήθος κύκλους ἔκανε ὁ φωτοδότης ἥλιος.	690	Ο ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΗΝ ΕΛΕΝΗ
	MEN.	Κι ἐσένα ἐγώ με πλημμυροῦν τὰ λόγια κι ὁμως δὲν ξέρω πῶς νὰ πρωταρχίσω.	695	► Πῶς ἐκδηλώνουν τὴ χαρὰ τοὺς οἱ δύο ἥρωες; Ποῖα τὰ συναισθή- ματά τοὺς;
	ΕΛΕ.	Αναγαλλιάζω, πέτομαι κι ἀφήνω λεύτερα τὰ μαλλιά , σταλάζουν τὰ δάκρυα ποτάμι ἀπ' τὴ χαρὰ, καθὼς σφιχτά σε σφίγγω, λατρευτέ μου.	700	
	MEN.	Δὲν παραπονιέμαι ἄλλο, καλὴ μου τὴν κόρη ἔχω τοῦ Δία καὶ τῆς Λήδας, ποὺ κάποτε οἱ Διόσκουροι, τ' ἀδέλφια τῆς, καβάλα στ' ἄσπρα αλόγατα, βαστώντας τοῦ γάμου τοὺς πυρσοὺς, τὴ μακαρίσαν ¹⁴ κι ἓνας θεὸς ἀπὸ τὸ σπιτικό μου τὴν ἄρπαξε, γιὰ νὰ τὴν ὁδηγήσει σε τύχες πιο χαρούμενες. ¹⁵ Γιὰ μας ἐγίνε τώρα τὸ κακὸ εὐτυχία κι ὕστερα ἀπὸ καιροὺς σε ξαναφέρνει στον άντρα σου κοντά. Μακάρι νὰ χαίρομαι τὴν τύχη τὴν καλὴ.	705	Ἡ σκηνὴ τῆς ἀναγνώρισης α) συναισθήματα (παρόν) β) ἀναδρομὴ στο παρελθόν γ) σκέψεις γιὰ τὸ μέλλον
μετάπτωση ἀπὸ τὴ δυστυχία στὴν εὐτυχία	XOP.	Τὴν ἴδια κάνω εὐχή· πάντα χαρούμενος· ὅταν σμίγουνε δύο, διπλὴ ἡ χαρὰ τοὺς.	710	
	ΕΛΕ.	Φίλες μου, δὲν ἀναστενάζω, δὲ θλίβομαι γιὰ τὰ παλιά.	715	
	MEN.	Τον άντρα μου ἔχω, ποὺ τον καρτερούσα χρόνια καὶ χρόνια νὰ ῥθει ἀπὸ τὴν Τροία. Πάλι μαζί· περάσαν τόσα τοῦ καιροῦ γυρίσματα καὶ τώρα πια μαθαίνω τὶς δολοπλόκες τέχνες τῆς θεάς. Τὰ δάκρυα εἶναι τῆς χαρὰς μου στέρειψε ἡ θλίψη, μόνο ἀναγαλλιάζω.	720	
Ἄρση τῆς ἀντίθεσης ἀνάμεσα στο εἶναι καὶ στο φαίνεσθαι	ΕΛΕ.	Καὶ τί νὰ πῶ; Ποῖος τὸ ἔβαζε στο νου τοῦ, νὰ σ' ἔχω ἀπρόσμενα στὴν ἀγκαλιά μου;	725	εἶναι=φαίνεσθαι
	MEN.	Κι ἐγώ ποὺ σε θαρροῦσα ἐκεῖ στὴν Τροία στοὺς κακορίζικους τοὺς πύργους. Πῶς σ' ἄρπαξαν ἀπ' τὸ παλάτι, περ μου. Στῆς συμφορὰς γυρίζεις τὴν ἀρχή· ἀαχ! τὴν πικρὴ ἱστορία ζητάς νὰ μάθεις. ¹⁶	730	

ΣΧΟΛΙΑ

13. Ἀπὸ τὸ στίχο 690 ὡς τὸ στίχο 772 ἔχουμε ἓνα αμοιβαίο* τῆς ἀναγνώρισης· συνήθως σε τέτοια αμοιβαία ἡ ηρωίδα χρησιμοποιοῦ λυρικά μέτρα, δηλαδὴ τραγουδιὰ, ἐνῶ ὁ ἥρωας μὴ λυρικά. Ἔτσι τονίζονται ἡ ἐνταση τοῦ συναισθήματος τῆς ηρωίδας καὶ ἡ αὐτοσυγκράτηση τοῦ ἥρωα. Στὸ αμοιβαίο ὁμως αὐτὸ καὶ ὁ Μενέλαος χρησιμοποιοῦ λυρικά μέτρα σε ὁρισμένα σημεία.
14. Ἀναφορὰ στὰ ἔθιμα τοῦ γάμου: ὁδηγοῦσι τὴν νύφη στο σπίτι τοῦ γαμπροῦ πάνω σε ἄμαξα, ἐνῶ οἱ συνοδοὶ τῆς, συγγενεῖς συνήθως, τραγουδοῦσαν τὸ τραγοῦδι τοῦ γάμου, τὸν ὑμνῶν, ποὺ ἀρχίζε κατὰ κανόνα με μακαρισμοὺς τῆς νύφης καὶ τοῦ γαμπροῦ.
15. Τὸ κείμενο στο σημεῖο αὐτὸ ἔχει παραδοθεῖ φθαρμένο. Τὸ νόημα φαίνεται νὰ εἶναι: *κάποιος θεὸς σε ἄρπαξε ἀπὸ τὸ σπίτι, ἀλλὰ τελικὰ ἀφοῦ δὲ σε ἐκλείψει ὁ Πάρης, ἦταν γιὰ τὸ καλὸ σου.*
16. Ἡ ἀπροθυμία τῆς Ελένης νὰ διαφωτίσει τὸ Μενέλαο οφείλεται πιθανόν στὴν ἐπιθυμία τῆς νὰ ξεχάσει τὰ παλιά δεινὰ, ἀλλὰ καὶ στο αἶσθημα ντροπῆς ποὺ τὴ διακατέχει, ἀν καὶ αἰθῶ, γιὰ ὅσα συνέβησαν ἐξαιτίας τῆς.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Η αναγνώριση ολοκληρώνεται και οι δύο σύζυγοι τραγουδώντας ένα λυρικό αμοιβαίο εκφράζουν την ευτυχία τους που ξαναβρέθηκαν, αλλά και τον πόνο τους για όσα μάταια υπέφεραν.
- Ας προσπαθήσουμε να φανταστούμε την κίνησή τους κατά τη διάρκεια αυτού του τόσο εκφραστικού τραγουδιού.
- Ποια νεότερα μουσικά θεατρικά είδη θα μπορούσε να μας φέρει στο νου αυτό το τραγούδι;

Μενέλαος - Ελένη
(Κ. Αθανασόπουλος -
Λ. Τασσούλου, Αμφιθέατρο,
1999, σκην. Σ. Ευαγγελίτσος)

ΗΛ. Ω της καρδιάς μου φως,
ΟΡ. Φως της καρδιάς αλήθεια.
ΗΛ. Ήρθες γλυκερά φωνή;
ΟΡ. Μη θες και μάρτυρα άλλο.
ΗΛ. Σ' έχω στα χέρια μου;
ΟΡ. Παντοτεινά θα μ' έχεις.
ΗΛ. Ω συντοπίτισσες, ω αγαπητές γυναίκες,
Κοιτάχτε τον Ορέστη...

Σοφοκλής, *Ηλέκτρα*, στ. 1224-1229
(μτφρ. Κ. Ταμβάκης)
(Από το Σοφοκλής, Αντιγόνη - Ηλέκτρα,
Ι. Ζαχαρόπουλος)

Μενέλαος - Ελένη (Λ. Βογιατζής - Κ. Καραμπέτη,
Θέατρο του Νότου, 1996, σκην. Γ. Χουβαρδός)

— Κρεμάσου σαν καρπός εδώ,
ψυχή μου, ώσπου να ξεραθεί
το δέντρο.

Ον. Σαίπηρ, *Κυμβελίνος*,
μτφρ. Β. Ρώτας, Β. Δαμιανάκου,
Επικαιρότητα

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Παρακολουθούμε την αναγνώριση ανάμεσα στο Μενέλαο και την Ελένη. Οι ήρωες περνούν από την άγνοια στη γνώση, οπότε αίρεται και η αντίθεση ανάμεσα στο φαίνεσθαι και το είναι. Οι ήρωες υπάρχουν πια με την πραγματική τους ταυτότητα (είναι = φαίνεσθαι).
- Ας αναζητήσουμε τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η μετάβαση από την άγνοια στη γνώση.
- Ποια συναισθήματα γεννά στους ήρωες;
- Εσύ τι νιώθεις;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

ΣΤΙΓΜΕΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ

— Βάγιες, τρεχάτ', ανοίξατε, αυτός είν' ο καλός μου!
Δημοτικό τραγούδι, *Ο γυρισμός του ξενιτεμένου*

Ίων - Κρέουσα - Χορός,
Ευριπίδης Ίων,
(Χ. Λαύλης - Λ. Κονιάρδου,
Εθνικό Θέατρο, 2003, σκην. Λ. Κονιάρδου)

Γνωρίζει τον η Αρετή, καλά τόνοι θυμάται,
μα δεν κατέχει ξυπνήτη αν είναι ή αν κοιμάται.
Ξαναλιγώνει η φτωχή απ' τη χαρά την τόση
κ' έκλινε μια και δυο φορές χάμαι στη γη να δώσει.

Β. Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, Ε, στ. 1089-1092
(Από το Β. Κορνάρος, *Ερωτόκριτος*, Ερμής)

MEN.	Μίλησε· πρέπει ὅσα μας δίνουν, καλά ἢ κακά, οἱ θεοί ν' ἀκούμε.	
ΕΛΕ.	Σιχαίνομαι τὰ λόγια που θὰ πῶ.	
MEN.	Λέγε· γλυκιά ξαλάφρωσή 'ναι τις περασμένες νὰ σου λένε δυστυχίες.	735
ΕΛΕ.	Δεν πήγα ἐγώ με γρήγορο καράβι στην ἀγκαλιά ενός βάρβαρου, οὔτε σε ντροπιασμένο πλάγιασα κρεβάτι.	
MEN.	Τότε ποῖα μοῖρα, ποῖος θεός σε πήρε; ¹⁷	
ΕΛΕ.	Ὁ γιος τοῦ Δία, καλέ μου, καὶ τῆς Μαίας ¹⁸ στὴ χώρα μ' ἔφερε τοῦ Νεῖλου.	740
MEN.	Ἀπίστευτο· ποῦθε σταλμένους; Φοβερά λόγια!	
ΕΛΕ.	Ἐκλάψα τότε, ἀκόμη κλαίω καὶ τώρα· ἡ ομόκλινη μ' ἀφάνισε τοῦ Δία.	
MEN.	Ἡ Ἥρα; Ποίων τάχα τὸ κακό ζητούσε;	745
ΕΛΕ.	Ἀχ! συμφορὰ μου, ἐκεῖνες οἱ πηγές ὅπου οἱ θεές λουστήκαν ¹⁹ κι ἦρθ' ἡ ἀμάχη γιὰ τὴν ομορφιά τους.	
MEN.	Ὅμως γιατί νὰ κατατρέξει ἐσέν' ἡ Ἥρα;	
ΕΛΕ.	Γιὰ νὰ μὴ μ' ἔχει ὁ Πάρης...	750
MEN.	Πώς; Λέγε.	
ΕΛΕ.	Που ἤμουν γι' αὐτόν τῆς Κύπριδας τὸ δῶρο.	
MEN.	Αἱ! δύστυχη.	
ΕΛΕ.	Ναι, δύστυχη· κι ἐδῶ στὴν Αἴγυπτο ἦρθα.	
MEN.	Καὶ τοῦ ἔδωσε τὸ εἶδωλό σου, ὡς λες.	755
ΕΛΕ.	Στὸ σπίτι σου τι θρήνος, μάνα, ὦ μάνα, τι πένθος, τι χαμός!	
MEN.	Τι λες;	
ΕΛΕ.	Χάθηκε ἡ μάνα μου· γιὰ τὶς ντροπές μου πέρασε βρόχο στὸ λαιμό της.	760
MEN.	Τὴν ἀμοιρῇ ἡ κόρη μας Ερμιόνη ζεῖ;	
ΕΛΕ.	Ἀνύπαντρη, ἀτεκνη, μαραίνεται καὶ κλαίει γιὰ τὸ δικό μου αἰτιασμένο γάμο.	
MEN.	ὦ! Πάρη, που μου ρήμαξες τὸ σπίτι, ²⁰ αὐτὰ κι ἐσένα ἀφάνισαν καὶ μύριους Ἕλληνες χαλκαρματωμένους.	765
ΕΛΕ.	Κι ἐμένα τὴν καταραμένη, τὴν κακορίζικη, ὁ θεός ἀλάργα μ' ἀπόδιωξε ἀπ' τὴν πόλη κι ἀπὸ σένα κι ἀφησα –που δὲν ἀφησα ποτέ– τὸν ἀντρα μου καὶ τὰ παλάτια γιὰ ντροπιασμένους ἔρωτες τραβώντας.	770

Ἡ ἈΝΑΔΡΟΜΗ
ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

► Ποιες συμφορές τῆς
αφηγείται ἡ Ελένη
στο Μενέλαο;

Προβληματισμός
γιὰ τὸν ρόλο τῶν θεῶν
στον
Ευριπίδη
Τραγικότητα τῶν ἀνθρώπων
ἐρμαία τῆς τύχης καὶ τῶν θεῶν

οἱ θεοὶ διασφαλίζουν τὴν τάξη
ἢ
παρεμβαίνουν ἀπρόβλεπτα με
βάση τὰ πάθη τους;

ΣΧΟΛΙΑ

17. Με αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Μενέλαος ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ τὴν Ελένη, ἀφοῦ ἀποδίδει στοὺς θεοὺς καὶ στὴ μοῖρα ὅ,τι ἐγίνε.
18. Ἐννοεῖ τὸν Ερμῆ, τὸν ἀγγελιαφόρο τῶν θεῶν. Εὐλογία λοιπὸν ἡ ἐρώτηση που ἀκολουθεῖ: *ποῦθε σταλμένους;* (Ποῖος τοῦ ἀνέθεσε αὐτὴ τὴν ἀποστολή?).
19. Σύμφωνα με τὸ μῦθο, οἱ τρεῖς θεές, πρὶν ἀπευθυνθοῦν στὸν Πάρη γιὰ τὴν κρίση, λούστηκαν στὰ νερὰ ενός ποταμοῦ.
20. Ὁ Μενέλαος μεταθέτει τὴν εὐθύνη γιὰ τὶς συμφορές στὸν Πάρη, ἀποκαθιστώντας τὴν τιμὴ τῆς Ελένης.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Μενέλαος - Ελένη - Χορός
(Λ. Βογιατζής - Κ. Καραμπέτη,
Θέατρο του Νότου, 1996,
σκην. Γ. Χουβαρδός)

- Η προσοχή όλων μας είναι στραμμένη στο Μενέλαο και την Ελένη. Μην ξεχνάμε όμως ότι οι δύο ήρωες δεν είναι μόνοι. **άγγελος, χορός**

- Ποια άλλα **πρόσωπα βρίσκονται στο σκηνικό χώρο;**
- Πώς φαντάζεσαι τη σκηνική τους παρουσία τη στιγμή της αναγνώρισης; **παρακολουθούν με την ίδια αγωνία και συγκίνηση με τους θεατές**

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Στις τραγωδίες την αναγνώριση δύο αγαπημένων προσώπων ακολουθούν συνήθως: α) η εκδήλωση των συναισθημάτων αυτών που ξανασιμίζουν, μαζί με αναφορές στο ρόλο της τύχης, β) μια κίνηση προς τα πίσω, προς το παρελθόν, γ) μια κίνηση προς τα εμπρός, προς το μέλλον.
 - **Ποιους από τους άξονες αυτούς εντοπίζουμε** μετά την αναγνώριση Μενέλαου-Ελένης στη σκηνή που μελετάμε;
 - Ας δούμε πιο συγκεκριμένα το δεύτερο άξονα: Ποια είναι η στάση του καθενός από τους δύο ήρωες απέναντι στο οδυνηρό παρελθόν; Την καταλαβαίνεις;
- **Η Ελένη μιλώντας για το παρελθόν της αναφέρεται για μία ακόμα φορά στο ρόλο των θεών.** Φέρνοντας στο νου μας και άλλες σχετικές αναφορές σε προηγούμενους στίχους, ας κάνουμε κάποιες υποθέσεις για τη δράση των θεών στον κόσμο του Ευριπίδη. Διασφαλίζουν την τάξη του δικαίου ή ενεργούν απρόβλεπτα κινούμενοι από προσωπικά τους πάθη; Μπορεί να σε βοηθήσει και το υλικό της αποδελτίωσης.

Ελένη
(Μ. Κωνσταντάρου,
Ευριπίδης, Τρωάδες,
θίασος Γ. Τσαρούχη,
1977,
σκην. Γ. Τσαρούχης)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Η ΕΛΕΝΗ: ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ

[...] η Ελένη, που τους άλλους
τόσο στην ομορφιά περνούσε, χάρισε
τον άριστο τον άντρα,

π' όλο της Τροίας κατάστρεψε το κράτος,
κι ούτε την κόρη, ουδέ τους ακριβούς της
θυμήθηκε γονιούς, μα ερωτευμένην
ξεσήκωσε τη η Κύπρις.

Πολύ εύκολα η καρδιά λυγάει τ' ανθρώπου.
Κι αμέσως λαχταράει στο νου ό,τι βάλει.

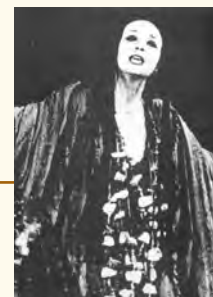
Σαπφώ, απόσπασμα 16 L.-P.
(μτφρ. Π. Λεκατσάς)

(Από το J.-L. Backès, Ο μύθος της Ελένης,
μτφρ. Κ. Γιόση, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών - Μ.Ι.Ε.Τ.)

Δεν είναι αληθινός αυτός ο λόγος.
Δε μπήκες στα καλοφτιαγμένα τα καράβια.
Μήτε στα κάστρα μπήκες της Τρώαδας.

Στησίχορος, απόσπασμα 14 (μτφρ. Η. Βουτιερίδης)
(Από το Η. Βουτιερίδης, Αρχαίοι Έλληνες Λυρικοί, Παπαδήμας)

Ελένη
(Μάγια Λυμπεροπούλου,
Ευριπίδης, Τρωαδίτισσες,
Θέατρο Τέχνης, 1979)

Ο Άγγελος	XOP.
δεν έφυγε...	ΑΓΓ.
διευρυμένος	
ρόλος	MEN.

Είναι κάτι
παραπάνω
από ένας απλός
αγγελιαφόρος

αντιπολεμικό μήνυμα
το μάταιο του πολέμου

ο γάμος στην αρχαιότητα

αφοσίωση του δούλου
όχι δουλοπρέπεια
διαφορετική σχέση
με τον κύριο του

XOP.

ΑΓΓ.

MEN

АГГ.

MEN.

АГГ.

MEN.

АГГ.

MEN.
AFF.

At 1.

Αν όλα παν καλά από δω και πέρα, οι συμφορές σας οι παλιές θα σβήσουν.²¹ Άσε, Μενέλαε, τη χαρά μαζί σας να γευτώ· δεν την ξέρω, μα τη βλέπω.²² Ζύγωσε, γέροντα, κι εσύ να κουβεντιάσεις. Γι' αυτήν δε μοχθήσαμε στην Τροία; Δεν είναι αυτή, οι θεοί μας ξεγελάσαν· κρατούσαμε μια ολέθρια νεφέλη. Τι λες; Τόσος μόχθος κι αγώνας για έναν ίσκιο; Έργα της Ήρας και τριών θεών αμάχη. Η αληθινή γυναίκα σου είναι τούτη; Αυτή· και να πιστέψεις όσα λέω. Δυσκολονόητος ο θεός²³, παιδί μου²⁴, ολοένα αλλάζει. Εδώθε κείθε σέρνει, πότε ψηλά, πότε βαθιά τα πάντα· ο ένας δυστυχάει, ο άλλος όχι, όμως κι αυτός κακό θάνατο βρίσκει· δεν έχει πάντα η τύχη σιγουριά. Κι οι δυο βάσανα δοκιμάσατε, απ' του κόσμου τα λόγια εσύ, κι αυτός απ' τους πολέμους. Σαν πολεμούσε, τίποτε δικό του²⁵ και τώρα δίχως κόπο η ευτυχία. Δεν ντρόπιασες το γέροντα γονιό σου και τους Διόσκουρους, δεν έχεις κάνει όσα δεινά σου φόρτωσαν. Θυμάμαι το γάμο σου,²⁶ στο νου μου ξαναφέρνω πως έτρεχα βαστώντας τις λαμπάδες πλάι στο αμάξι σου κι εσύ νυφούλα μαζί μ' αυτόν το πατρικό σου σπίτι το ευτυχισμένο χαιρετούσες.²⁷ Όποιος δε νιώθει σέβας για τ' αφεντικά του και δε συμπάσχει σε χαρές και λύπες, δούλος κακός.²⁸ Εγώ κι αν είμαι σκλάβος, θέλω μες στους καλούς να με λογιάζουν·

επαναφορά στην
πραγματικότητα
775

780

785

790

795

800

805

Ο ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ
ΤΗΝ ΕΛΕΝΗ

Ποιες σκέψεις κάνει ο Αγγελιαφόρος για:

- τους θεούς
- την Ελένη
- τον εαυτό του;

Ας δούμε τελικά τι είναι αυτός ο αγγελιαφόρος:

- α) ένας από τους λίγους διασωθέντες
- β) παλιός οικότης (προσφώνηση Ελένης)
- γ) πιστός συμπολεμιστής

Παρίσταται βουβός μάρτυρας, μιλάει
σε οικείο τόνο ...

ΣΧΟΛΙΑ

21. Το δίστιχο του Χορού επαναφέρει τους ήρωές μας στην πραγματικότητα και στους κινδύνους, που αποδώ και πέρα θα αντιμετωπίσουν.
22. Ο Αγγελιαφόρος αδυνατεί να κατανοήσει την πραγματικότητα, αφού νομίζει ότι μπροστά του είναι η «Ελένη» που εξαφανίστηκε από τη σπηλιά.
23. Η λέξη *θεός* στον ενικό αριθμό δηλώνει την έννοια του θείου.
24. Στο πρωτότυπο: *θύγατερ*· ο Αγγελιαφόρος απευθύνεται στην Ελένη και η τρυφερή προσφώνηση δείχνει ίσως την αλλαγή της στάσης του.
25. Ο Αγγελιαφόρος, από τη γενική διαπίστωσή του για το ευμετάβολο της τύχης, περνάει στα παραδείγματα του Μενέλαου και της Ελένης: ο Μενέλαος ήταν δυστυχισμένος επειδή πολέμωσε, για να ξαναπάρει την Ελένη, και τώρα ξαφνικά, χωρίς να κοπιάσει, τη βρίσκει· η Ελένη, που ήταν δυστυχισμένη για τις άδικες σε βάρος της κατηγορίες, τώρα βλέπει τη φήμη της να αποκαθίσταται.
26. Με αυτή την υπενθύμιση γίνεται η αποκατάσταση του γάμου της Ελένης· αφού στην αντίληψη των ανθρώπων ο γάμος αυτός είχε διαλυθεί.
27. Η τελετή του γάμου περιλάμβανε τρία στάδια: την *ἐγγύησιν* (μνηστεία στο σπίτι του πατέρα της νύφης), την *πομπήν*, για την οποία γίνεται λόγος εδώ, και το *τέλος* (τελετές στο σπίτι του γαμπρού).
28. Εδώ τονίζεται η αφοσίωση του δούλου προς τον κύριό του. Η αφοσίωση αυτή δεν είναι δείγμα δουλοπρέπειας, αλλά, όπως φαίνεται από τη συνέχεια των λόγων του, επιλογή ενός ελεύθερου πνεύματος και δείγμα ευγένειας ήθους.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Η αναγνώριση ανάμεσα στους δύο συζύγους ολοκληρώθηκε... Μα ο Αγγελιαφόρος δείχνει να μην έχει καταλάβει τι συνέβη.

- Ο σκηνοθέτης μιας σύγχρονης παράστασης της *Ελένης* προβληματίζεται για το «στήσιμο» της σκηνής του Αγγελιαφόρου. Ποιες προτάσεις θα του έκανες για την κίνηση του Αγγελιαφόρου στο χώρο και γενικότερα για τον τρόπο, με τον οποίο θα υποδυθεί το ρόλο του; Σκέψου την ηλικία, την κοινωνική του θέση και τη συναισθηματική του κατάσταση.

Γέροντας αγγελιαφόρος (σικελικός ερυθρόμορφος κρατήρας του 4ου αι. π.Χ.)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο γέροντας παραμένει στο σκηνικό χώρο και μετά την αναγγελία για την ανάληψη του ειδώλου (αγγελική ρήση). Παύει έτσι να είναι μόνο αγγελιαφόρος. Ξαναγίνεται ο πιστός υπηρέτης που εκδηλώνει συναισθήματα και εκφράζει προβληματισμούς.
 - Για ποιους λόγους νομίζεις ότι ανατίθεται αυτός ο διευρυμένος ρόλος σε ένα γέροντα υπηρέτη του Μενέλαου που πολέμησε μαζί του στην Τροία;
- Ας σταθούμε στις αναφορές του γέροντα υπηρέτη στους θεούς, την τύχη και την ανθρώπινη μοίρα.
 - Ποιες είναι οι απόψεις του για τα θέματα αυτά;
 - Ας φανταστούμε τον αντίκτυπο των προβληματισμών αυτών στους Αθηναίους θεατές του 412 π.Χ. **αντιπολεμικό μήνυμα**
- Τρωαδίτες και Έλληνες πολέμησαν και χάθηκαν στην Τροία για ένα είδωλο, εξαπατημένοι.
 - Ας αναζητήσουμε αναλογίες στη σημερινή εποχή.

W. Lachnit,
Ο θάνατος της Δρέσδης

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 4

«ΓΙΑ ΕΝΑ ΠΟΥΚΑΜΙΣΟ ΑΔΕΙΑΝΟ»

Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία – ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.
Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σαν να ήταν πλάσμα ατόφιο·
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.
Τόσα κορμιά ριγμένα
στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·
τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου
για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη.

Γ. Σεφέρης, «Ελένη» (απόσπασμα)
(Από το Γ. Σεφέρης, *Ποιήματα*, Ίκαρος)

ΜΕΝ.	λεύτερος αν δεν είμαι, λεύτερη έχω ψυχή ²⁹ το 'να κακό κάλλιο απ' τα δύο: φαύλη να 'χω καρδιά και δούλο να με λένε. ³⁰	810	► Ποιες εντολές δίνει ο Μενέλαος στον Αγγελιαφόρο; ► Ποιες σκέψεις κάνει ο Αγγελιαφόρος για τους θεούς και τη μαντική τέχνη;
	Μόχθους πολλούς μαζί μου πολεμώντας πέρασες, γέρο · τώρα, έλα, μοιράσου την ευτυχία μου· ³¹ τρέξε στους συντρόφους που μας απόμειναν και πες τα νέα· πώς είναι εδώ τα πράγματα· ας προσμένουν έτοιμοι στο γιαλό για τους αγώνες που 'χω να κάνω ακόμη, αν θα μπορέσω, καθώς ελπίζω, ετούτην απ' τη χώρα ν' αρπάξω · ας αγρυπνούν κι όλοι ενωμένοι, σε μια σμίγοντας τύχη, απ' τους βαρβάρους κάποιον να βρούμε τρόπο να σωθούμε. ³²	815	
ΑΓΓ. ³³	Θα γίνουν, βασιλιά μου, αυτά· μα βλέπω κούφια τη μαντική, ψευτιές γεμάτη. ³⁴ Με τη φωτιά και τα πουλιά μαντείες τίποτα δεν αξίζουν ³⁵ αν πιστεύεις	820	Διάνοια: οι ιδέες που εμφανίζονται μέσα στο έργο Ευριπίδης: από σκηνης φιλόσοφος
	πως τα πουλιά ωφελούνε τους ανθρώπους, ανόητος είσαι. Ο Κάλχας ³⁶ στο στρατό μας δε μίλησε καθόλου, κι ας θωρούσε να χάνονται οι δικοί του για έναν ίσκιο· κούρσεψαν ανωφέλευτα τη χώρα· θα πεις, δεν το 'θελε ο θεός· ³⁷ και γιατί τότε πηγαίνουμε στους μάντεις; Όταν κάνεις θυσίες στους θεούς, να τους γυρεύεις τα καλά μόνο κι άσε τις μαντείες· ξεγέλασμα είναι στη ζωή κανέναν	825	
ΧΟΡ.	δεν πλούτισε μ' αυτές όντας τεμπέλης ³⁸ σωστό μυαλό και νους, ³⁹ να σοφός μάντης. Στα όσα είπε ο γέρος συμφωνώ· άμα κερδίσεις τους θεούς, στο σπιτικό σου την πιο μεγάλη μαντική έχεις μπάσει.	830	Συμφωνείτε με αυτή την άποψη; Η έννοια της "εὐβουλίας" Πώς θα την αποκτήσουμε;
		835	
		840	

ΣΧΟΛΙΑ

29. Την εποχή εκείνη κάποιοι σοφιστές δίδασκαν τη φυσική ισότητα όλων των ανθρώπων, τους οποίους οι κοινωνικές συνθήκες και οι ιστορικές συγκυρίες είχαν διακρίνει σε ελεύθερους και δούλους. Έλληνες και βαρβάρους.
30. Δηλαδή: *από το να είμαι και δούλος και κακός, ας είμαι βέβαια δούλος αλλά τουλάχιστον καλός.*
31. Ο Μενέλαος προσκαλεί τον αφοσιωμένο δούλο να μοιραστεί μαζί του την ευτυχία ως ηθική ανταμοιβή για τις υπηρεσίες του.
32. Προοικονομία της δραπέτευσης του Μενέλαου και της Ελένης.
33. Και αυτή η ρήση του Αγγελιαφόρου αρχίζει με μια γενική διαπίστωση και μετά περνάει στα παραδείγματα. Ολόκληρη η ρήση έχει θεωρηθεί από μερικούς μελετητές περιττή και μεταγενέστερη παρεμβολή.
34. Σύμφωνα με τον ιστορικό Θουκυδίδη, μετά την καταστροφή στη Σικελία οι Αθηναίοι είχαν στραφεί όχι μόνο εναντίον των πολιτικών «που τους είχαν παρακινήσει να κάνουν την εκστρατεία», αλλά «και εναντίον των χρησολόγων και των μάντεων και όσων άλλων που με τις προφητείες τους τους είχαν δημιουργήσει την ελπίδα ότι θα καταλάβουν τη Σικελία» (Η', 1, 1-2, μτφρ. Α. Βλάχος).
35. Αναφέρεται σε δύο τρόπους της μαντικής τέχνης: α) στις θυσιαστικές φλόγες, β) στις κραυγές και τις κινήσεις των πουλιών (τους οωνούς).
36. Περίφημος μάντης από τον τρωικό μυθολογικό κύκλο.
37. Το να αποδίδει κάποιος στο συνομιλητή του μια πιθανή ερώτηση ή αντίρρηση είναι ένα ρητορικό σχήμα που λέγεται *προαπάντησις*.
38. Θυμίζει το γνωστό *σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει*.
39. Στο πρωτότυπο: *γνώμη δ' ἀρίστη μάντις τ' εὐβουλία*. *Εὐβουλία* (= σωστό μυαλό, σωστή κρίση) υπόσχονταν οι σοφιστές ότι μπορούσαν να διδάξουν τους νέους. Με τα λόγια αυτά ο Αγγελιαφόρος αποχωρεί από τη σκηνή.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

- Παρακολουθούμε μια σύγχρονη παράσταση της *Ελένης*... Βλέπουμε τον Αγγελιαφόρο και ακούμε τους στοχασμούς του.
 - Τον νιώθουμε κοντά μας; Μας αγγίζουν τα λόγια του;

Θεατές σε σύγχρονη παράσταση

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο Αγγελιαφόρος στο λόγο του ασκεί έντονη κριτική στους μάντεις, επαναφέροντας έτσι το πρόβλημα της αδυναμίας του ανθρώπου να φτάσει εύκολα στη γνώση.
 - Τι μπορούμε να εμπιστευόμαστε, σύμφωνα με τον Αγγελιαφόρο; Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος να κατευθύνουμε τη ζωή μας; Ας συζητήσουμε την πρότασή του.
- Ένα από τα κατά ποιόν μέρη* της τραγωδίας, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, είναι η *διάνοια**, οι ιδέες δηλαδή και οι σκέψεις που εκφράζουν τα πρόσωπα της τραγωδίας και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν, για να υποστηρίξουν τις θέσεις τους.
 - Ας αναζητήσουμε σε αυτήν τη σκηνή απόψεις και προβληματισμούς που συνθέτουν τη διάνοια.
 - Δικαιολογείται ο χαρακτηρισμός του Ευριπίδη ως «από σκηνής φιλόσοφος»;
 - Ποιες από αυτές τις απόψεις θα μπορούσε να διατυπώσει κι ένας ήρωας σύγχρονου θεατρικού έργου;
- Ας υποθέσουμε ότι έλειπαν οι στοχασμοί του Αγγελιαφόρου. Τι θα κέρδιζε, τι θα έχανε το δραματικό έργο;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Καραβάτζιο, *Η Χειρομάντισσα*

ΜΑΝΤΙΚΗ

Ο φόβος και η άγνοια, που οδήγησαν εύκολα τον άνθρωπο στη δεισιδαιμονία και την «πρόληψη» (για την αποφυγή του κακού), ήταν φυσικό να τον οδηγήσουν σε μια διαρκή αγωνία για τα όσα του έμελλαν να συμβούν, και να του γεννήσουν την τάση της μαντικής [...]. Μπορούμε να πούμε πως η Μετεωρολογία κι η Αστρολογία ήταν τα πρώτα σκέλη και ίσως η πρώτη αφορμή της γενικής Μαντικής. Από τα προγνωστικά του καιρού διακινδυνεύει κανείς τη μαντεία και τις φανταστικές ερμηνείες, τους οιωτισμούς [...]. Τα φυσικά φαινόμενα γίνονται έτσι διερμηνείες των αποφάσεων της Τύχης ή του Θεού. Ακολουθούν σε πιο εξελιγμένη μορφή όνειρα, οπτασίες, καντηλομαντεία, πυρομαντεία, καφεμαντεία, χειρομαντεία [...] ο καφές που χύνεται, τα κουφέτα κάτω από το μαξιλάρι.

Δ. Λουκάτος

(Από το Δ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*, Μ.Ι.Ε.Τ.) (Διασκευή)

«ΕΥΒΟΥΛΙΑ» (ΣΩΣΤΟ ΜΥΑΛΟ, ΣΤ. 837)

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ. Η διδασκαλία μου σε κάνει μυαλωμένο για τις υποθέσεις του σπιτιού σου (πώς να κυβερνάς με τον καλύτερο τρόπο το νοικοκυριό σου), και για τις υποθέσεις της πολιτείας (πώς να γίνεις ασυναγώνιστος πολιτικός και στα έργα και στους λόγους).

Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 318e-319a (μτφρ. Η. Σπυρόπουλος)

(Από το Πλάτωνος Πρωταγόρας, Α.Π.Θ. – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών – Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη)